
El Consell de Cent durant l'Edat Mitjana

*Pere Ortí Gost**

Introducció

Balanç de la historiografia

Aproximar-se a la història del municipi barceloní a l'època medieval i fer-ne una síntesi o una nova lectura no és una tasca fàcil perquè l'estudi d'aquesta institució pateix d'unes greus mancances. Fruit de la inexistència d'una sòlida tradició d'història institucional, coneixem encara molt malament aspectes fonamentals sobre l'estructura, el funcionament o l'evolució d'aquesta institució cabdal per entendre la història de la Barcelona baixmedieval. Així, per exemple, ens falten encara treballs de fons que analitzin, més enllà dels canvis en els sistemes d'elecció, les funcions o la representativitat dels consellers i del Consell de Cent, i seguim estant orfes de monografies sobre els principals oficials del municipi com el mostassaf, el síndic, els obrers, el clavari, els racionals, els administradors de les places, etc. Aquests buits contrasten amb l'abundant documentació conservada i amb la necessitat de molts historiadors de fer-hi aproximacions col·laterals per poder explicar molts dels fenòmens que estudien. Per exemple, és impossible entendre el comerç del blat o de la carn sense el municipi i, de fet, cap dels historiadors que han tractat aquesta problemàtica no l'han ignorat, però és difícil entendre la política municipal d'abastament sense conèixer-ne, per exemple, les finances.¹

Evidentment, això no vol dir que no hi hagi un discurs historiogràfic sobre el municipi medieval,² però el que volem remarcar és que aquest s'ha construït, en primer lloc, sense una anàlisi institucional sòlida i, en segon lloc, s'ha fet sobre-

* Universitat de Girona.

1. Vegeu, per exemple, Claude CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*, Barcelona, 1977-1978, 2 vol.
2. Vegeu la ponència de Ramon Grau en aquest congrés, al volum cinquè de *Barcelona Quaderns d'Història*.

tot a base de la realitat del segle XV. El Quatre-cents és la centúria més estudiada des de finals del segle passat fins a la dècada de 1970, gràcies sobretot als treballs que directament o indirectament generà Jaume Vicens Vives.³ Però en aquests casos les aproximacions al municipi s'han fet més des d'una perspectiva política o socioeconòmica que institucional. L'exemple de Broussolle és el més evident: el seu estudi sobre les imposicions municipals no es va fer amb l'objectiu d'analitzar l'impost fonamental de les finances municipals sinó d'obtenir uns índexs que li permetessin mesurar la conjuntura econòmica.

En els darrers anys, els avenços més importants s'han realitzat per als segles XI-XIII a partir dels treballs pioners de Font i Rius.⁴ Les aportacions generals de P. Bonnassie⁵ i T. N. Bisson⁶ i les particulars, centrades en la ciutat de Barcelona, de Ph. Banks,⁷ de S. Bensch,⁸ de C. Batlle i els seus deixebles,⁹ de N. Jaspert¹⁰ o les

3. Jaume VICENS VIVES, *Ferran II i la ciutat de Barcelona, 1479-1516*, Barcelona, 1936-1937, 3 vol.; VICENS, *Els Trastàmars*, Barcelona, 1954; Carmen BATLLE GALLART, *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV*, Barcelona, 1975, 2 vol.; BATLLE, «La ideología de la 'Busca'. La crisis municipal de Barcelona en el siglo XV», *Estudios de Historia Moderna*, V (1957), pàg. 165-195; Jean BROUSSOLLE, «Les impositions municipales de Barcelona, de 1328 à 1462», *Estudios de Historia Moderna*, V (1957), pàg. 1-164; CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462...*; Yvan ROUSTIT, «La consolidation de la dette publique à Barcelona au milieu du XIVe siècle», *Estudios de Historia Moderna*, IV (1954), pàg. 13-156; Ramon D'ABADAL I DE VINYALS, *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència de Catalunya*, Barcelona, 1972, pàg. 113-120; Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona, 1964, vol. II.
4. José María FONT RIUS, «Orígenes del régimen municipal de Cataluña», *Anuario de Historia del Derecho Español*, XVI (1945), pàg. 389-529, i XVII (1946), pàg. 229-585; «Valencia y Barcelona en los orígenes de su régimen municipal», *Estudios jurídicos en homenaje al Profesor Santa Cruz Tejeiro*, València, 1974, pàg. 291-315; *Jaume I i la municipalitat de Barcelona*, Barcelona, 1977; «La universidad de prohombres de Ribera de Barcelona y sus ordenanzas marítimas (1258)», dins *Estudios de Derecho Mercantil en homenaje al Profesor Antonio Polo*, Madrid, 1981, pàg. 199-240; «La administración financiera en los municipios catalanes medievales», dins *Historia de la Hacienda española (épocas antigua y medieval)*, Madrid, 1982, pàg. 11-30; «La potestat normativa del municipi català medieval», *Estudis Universitaris Catalans*, XXX (1994), pàg. 131-164. A excepció d'aquest darrer treball recent, els altres es poden consultar a la recopilació *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya medieval*, Barcelona, 1985.
5. Pierre BONNASSIE, *Catalunya mil anys enrera*, Barcelona, 1979, 2 vol.
6. Thomas N. BISSON, *Fiscal accounts of Catalonia under the early count-kings (1151-1213)*, Berkeley/ Los Angeles/London, 1984, 2 vol.; *Conservation of coinage. Monetary Exploitation and its Restraint in France, Catalonia and Aragon (c. 1000 - c. 1225)*, Oxford, 1979; *L'impuls de Catalunya. L'època dels primers comtes-reis (1140-1225)*, Vic, 1997.
7. Philip BANKS, *The topography of Barcelona and its urban context in eastern Catalonia from the third to the twelfth centuries*, Universitat de Nottingham, 1980, [tesi doctoral inèdita], 5 vol.; «Burgus', 'suburbium' and 'vilanova': the extramural growth of Barcelona before A. D. 1200», dins *Història urbana del Pla de Barcelona. Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona*, Barcelona, 1989, vol. II, pàg. 107-133; «L'estructura urbana de Barcelona, 714-1300», dins Jaume SOBREQÜÉS (dir.), *Història de Barcelona*, Barcelona, 1992, vol. II, pàg. 25-71; «Montjuïc, the port and the city: a reconsideration», dins *El Pla de Barcelona i la seva història*, Barcelona, 1984, pàg. 113-128; «The inhabitants of Barcelona in 1145», *Acta historica et archaeologica Medievalia*, 9 (1988), pàg. 143-166; «The north-western gate of the city of Barcelona», *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad*, 17 (1977), pàg. 117-127.
8. Stephen P. BENSCH, *Barcelona and his rulers, 1096-1291*, Cambridge, 1996, [traducció catalana per la qual citarem nosaltres: *Barcelona i els seus dirigents, 1096-1291*, Barcelona, Seminari d'Història de Barcelona/Proa, 2000].

nostres investigacions sobre el patrimoni i la fiscalitat reial¹¹ han renovat de forma important la història de la ciutat en aquest període, i l'han convertit en el més ben conegut en termes relatius, sobretot en comparació amb el gruix de documentació conservada. I, en aquest cas, s'ha avançat en tots els àmbits sense obviar les institucions de govern de la ciutat, tant les municipals com les comtals-reials, i, a més, s'han pogut emmarcar amb el que estava passant a la resta del Principat.

Si per al segle XV els nostres coneixements sobre el municipi de Barcelona s'han quedat allà on eren a la dècada de 1970, el Tres-cents segueix essent el període menys estudiat. Aquest buit ha provocat que sovint els investigadors del règim municipal barceloní, i més especialment els divulgadors, hagin caigut més o menys conscientment en el miratge d'aplicar retrospectivament al municipi nascut el 1249, com a institució, les funcions que exercí només des de la segona meitat del segle XIV en endavant; per dir-ho metafòricament, s'ha vestit els primers regidors municipals i les seves migrades competències amb les luxoses gramalles i amb tot l'aparat cerimonial dels seus col·legues del segle XV.¹² Així, per exemple, l'organigrama del municipi dels temps de Ferran II, exposat per Vicens a la seva tesi doctoral,¹³ serveix de model per a totes les èpoques, fins i tot per a aquells períodes durant els quals alguns dels oficials no existien o realitzaven funcions diferents.¹⁴ El mateix es pot dir de l'estructura social de la ciutat, especialment del grup que l'encapçalava, l'oligarquia. D'aquesta manera, tots els conflictes socials a la ciutat són explicats sota les mateixes coordenades¹⁵ i l'oli-

9. A falta d'una síntesi d'aquesta línia d'investigació, vegeu: C. BATLLE, «Els prohoms de la Ribera de Barcelona i llurs atribucions en matèria d'urbanisme», dins *El Pla de Barcelona i la seva història*, Barcelona, 1984, pàg. 155-160; «La casa burgesa en la Barcelona del siglo XIII», dins *La societat barcelonina a la baixa edat mitjana*, Barcelona, 1983, pàg. 9-52; «La casa i els béns de Bernat Durfort, ciutadà de Barcelona, a la fi del segle XIII», *Acta historica et archaeologica Mediaevalia*, 9 (1988), pàg. 9-51; «La família i la casa d'un draper de Barcelona, Burget de Banyeres (primera meitat del segle XIII)», *Acta historica et archaeologica Mediaevalia*, 2 (1981), pàg. 69-91; C. BATLLE, A. BUSQUETS i I. NAVARRO, «Aproximació a l'estudi d'una família barcelonina els segles XIII i XIV: els Grony», *Anuario de Estudios Medievales*, 19 (1989), pàg. 285-310. C. BATLLE i M. CASAS, «La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)», dins *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Catalunya medieval*, Barcelona, 1980, pàg. 117-190.
10. Nikolas JASPERT, *Stift und Stadt: das Heiliggrabpriorat von Santa Anna und das Regularkanonikerstift Santa Eulalia del Camp im mittelalterlichen Barcelona (1145-1423)*, Berlin, 1996.
11. Pere ORTÍ i GOST, «La construcció del sistema fiscal municipal a Barcelona, segles XIII-XIV», *Barcelona Quaderns d'Història*, 2/3 (1996), pàg. 17-34; *Renda i fiscalitat en una ciutat medieval: Barcelona, segles XII-XIV*, Barcelona, 2000.
12. Vegeu, per exemple, l'article de J. E. Ruiz Doménech sobre la concessió del privilegi fundacional de Jaume I; sembla talment una recreació extreta d'un retaule gòtic del segle XV encarregat pel municipi per adornar alguna sala de la casa del Consell: José Enrique RUIZ-DOMÉNECH, «Barcelona en 1249. Las circunstancias de un Privilegio», dins *La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI*, Madrid, 1985, vol. II, pàg. 1333-1345.
13. VICENS, *Ferran II...*, vol. I, pàg. 106-141.
14. Vegeu per al segle XIV: C. BATLLE, «Vida i institucions polítiques (segles XIV i XV)», dins J. SOBREQÜÉS (dir.), *Història de Barcelona*, Barcelona, 1993, vol. 3, pàg. 280-284; i Josefina MUTGÉ, *La ciudad de Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno (1327-1336)*, Barcelona, 1987, pàg. 233-240.
15. BATLLE, *La crisis social...*, vol. I, pàg. 33-131.

garquia apareix sempre amb les mateixes característiques i semblants aspiracions;¹⁶ tan sols s'hi detectaria, seguint la perillosa teoria de les elits de Vicens, un canvi d'actitud entre l'època de prosperitat o la de decadència. Així, es distingeix entre una oligarquia "els interessos de la qual coincidien amb els del país" (època de prosperitat) i una oligarquia egoista (època de decadència) que necessitava la mà dura del rei per retrobar el nord.¹⁷

Al mateix temps, es minimitza o simplement s'ignora que la monarquia posseïa una estructura de govern a la ciutat, formada a àmbit local pel batlle i el veguer.¹⁸ De fet, el rei apareix normalment com una instància superior capaç de concedir privilegis i d'intervenir directament –encara que il·legalment– en el municipi per alterar el funcionament de la vida ciutadana, segons uns, o per posar ordre, segons els altres.

Finalment, en molts treballs està latent la idea que qualsevol ciutat d'una certa importància necessàriament ha de tenir una elit social que s'articuli com a oligarquia i materialitzi les seves aspiracions socials, econòmiques i polítiques a través d'un municipi que ha de ser el més autònom possible. En aquest sentit, s'interpreten com a elements d'un mateix procés tant les iniciatives individuals d'aquest grup social com les que fa el municipi. Així, per exemple, des d'aquest punt de vista és el mateix que una família adquireixi una senyoria rural que ho faci el municipi, quan, en realitat són dos fenòmens molt diferents.¹⁹ Hem de tenir en compte que Barcelona no era una ciutat-estat italiana, sinó una ciutat reial dins un Estat feudal. I, si ens fixem en altres models més propers, veurem que no sempre autogovern urbà –o sigui, participació ciutadana en el govern d'una ciutat– significa autonomia ni que les aspiracions de les elits urbanes necessàriament es materialitzin en la creació d'una estructura de poder pròpia i el més autònoma possible. En alguns casos, no ho van fer mai i, en d'altres, segons el període que estudiem.²⁰

El municipi autònom com a senyoria col·legiada

En relació amb la manca de coneixements sòlids sobre la institució, massa basats en la realitat del segle XV, l'objectiu d'aquesta ponència és intentar donar una visió dinàmica del municipi de Barcelona a l'època medieval. En aquest sentit, som de l'opinió que és bàsic intentar definir què volem dir quan parlem de

16. Compareu la interpretació que fa José Luis Martín del privilegi aconseguit pels síndics barcelonins a les Corts de 1283 i els treballs de Vicens o Batlle: J. L. MARTÍN, «Privilegios y cartas de libertad en la Corona de Aragón (1283-1289)», dins MARTÍN, *Economía y sociedad en los reinos hispánicos de la Baja Edad Media*, Barcelona, 1983, vol. I, pàg.185-235.

17. VICENS VIVES, *Els Trastàmars*, pàg. 32-44.

18. Tan sols el veguer ha recuperat recentment un cert protagonisme: F. SABATÉ, *El veguer a Catalunya. Anàlisi del funcionament de la jurisdicció reial al segle XIV*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1993, [tesi doctoral inèdita].

19. Coral CUADRADA, «Senyors i ciutadans: les senyories catalanes a la Baixa Edat Mitjana», *Revista d'Història Medieval*, 8 (1997), pàg. 57-77.

20. Vegeu una visió completament diferent per als municipis anglesos a Richard H. BRITNELL, «The Exercise of Power in English Towns, 1200-1550», dins Simonetta CAVACIOCCHI, *Poteri economic i poteri polític secc. XIII-XVIII*, Prato, 1999, pàg.161-184.

municipi autònom i quan l'adjectivem d'oligarquic. No hem d'oblidar que estem davant d'una societat feudal i, per tant, cal veure en els processos de consolidació de les estructures municipals l'intent de diversos grups urbans per exercir col·lectivament el poder senyorial sobre la ciutat; en aquest sentit, podríem parlar també de senyoria col·legiada. I, per definir-la, creiem que almenys ens calen quatre elements fonamentals: en primer lloc, és necessari un grup social urbà amb l'aspiració d'exercir el poder a la ciutat i la capacitat per fer-ho; en segon lloc, el municipi ha de controlar directament o indirectament la major part dels ressorts de poder urbà; en tercer lloc, com tota senyoria, el municipi ha de ser també capaç de generar riquesa i distribuir-la, el que vol dir un sistema fiscal al servei d'aquesta oligarquia; i, finalment, el municipi s'ha d'inserir dins l'entramat polític del Principat de la mateixa manera que ho fan els altres poders feudals.

Fàcilment trobarem unanimitat si considerem que aquests quatre elements estan presents a la Barcelona del segle XV i absents de la realitat del segle XII. Però cal filar més prim, tot intentant establir quan apareix la senyoria col·legiada i com hem de conceptualitzar les formes de govern de la ciutat anteriors a la seva cristallització. És difícil fer una anàlisi dinàmica a partir dels quatre elements anunciats perquè alguns no han estat estudiats i d'altres només parcialment. Malgrat tot, hem intentat dividir la història del municipi barceloní en quatre etapes procurant tenir present tots aquests elements, però donant un especial protagonisme a la fiscalitat, no tan sols perquè és el que coneixem més bé per un ampli període de temps, sinó també perquè és un dels millors indicadors del poder real de les institucions.

Les quatre etapes proposades vénen donades per dues constatacions: que la ciutat de Barcelona era governada clarament com qualsevol senyoria reial entre 1150 i finals del regnat de Jaume I; i que el municipi no arribà a la seva plenitud, entesa com a senyoria col·legiada, fins aproximadament el 1370. Enmig hi hauria una llarga etapa de transició (1276-1370), i el període medieval acabaria amb la primera gran crisi d'aquest municipi (1450-1500).

Per tant, ens interessa centrar-nos en les dues primeres etapes, cronològicament parlant, per demostrar que Barcelona era una senyoria reial en els segles XII i XIII i que aquesta experimentà una lenta evolució cap a una senyoria col·legiada, o sigui, cap al municipi autònom tal com normalment se'l defineix, procés que no culminaria fins a l'últim terç del segle XIV. En canvi, no entrarem a analitzar les dues últimes perquè, com ja hem dit, poc s'ha avançat respecte al que ja se sabia des de la dècada de 1970. Tan sols els dedicarem unes reflexions finals amb la intenció de mostrar noves vies d'investigació.

Barcelona, una senyoria reial (1100-1280)

El municipi medieval és un producte de la societat feudal i no es poden entendre les característiques que prengué a Barcelona si no es tenen en compte certs trets estructurals de la ciutat, que són el resultat del canvi feudal del segle XI als comtats catalans. Creiem que cal destacar quatre trets principals.

En primer lloc, amb el canvi feudal, la ciutat de Barcelona deixà de ser el centre polític d'un territori –el comtat de Barcelona–, que es fragmentà en un con-

junt de senyories.²¹ El procés de desarticulació política arribà a esmicolar fins i tot el *hinterland* natural de la ciutat, és a dir, l'espai comprès entre Collserola i el mar i entre les desembocadures del Besòs i del Llobregat. I els nous nuclis de població que en sorgiren, fonamentalment a recer de les sagreres de les esglésies parroquials, formaren noves senyories majoritàriament eclesiàstiques. Per tant, el terme estricte de la ciutat medieval era extremadament petit, englobant només l'espai fora muralles que pertanyia a les parròquies urbanes.²²

En segon lloc, Barcelona va perdre protagonisme polític i el creixement espectacular que experimentà la ciutat fins a mitjan segle XIV fou fruit fonamentalment del nou paper que tingué a partir del segle XII com a centre comercial i menestral. La capitalitat política de Barcelona en els segles XII i XIII és més que discutible amb una monarquia sense institucions centrals que viatjava constantment per uns dominis cada cop més grans.²³

En tercer lloc, la ciutat comtal no fou un pol d'atracció dels feudals, que preferiren les senyories rurals més que no pas consolidar un patrimoni i un poder urbà. D'aquesta manera, no hi va haver noblesa urbana fins a finals de l'Edat Mitjana; al contrari, les famílies barcelonines enriquides pel creixement del segle XI marxaren de la ciutat per esdevenir castlans. Aquest fet té una certa importància perquè obria la porta dins la ciutat a l'ascens social de les noves elits generades per l'impressionant impuls econòmic iniciat en el segle XII.²⁴

I, finalment, la ciutat de Barcelona es mantingué com una senyoria unificada sota control comtal. Les revoltes feudals del segle XI, les lluites amb els veguers-castlans del segle XII i el poder del bisbe i la catedral podien haver esmicolat la jurisdicció comtal sobre la ciutat o podien haver convertit Barcelona en una senyoria noble o eclesiàstica. Això no fou així, però tingué un cost per al comte: aquest aconseguí mantenir el poder jurisdiccional sobre la ciutat, però a canvi de perdre una part important del seu patrimoni, que passà a mans de les institucions eclesiàstiques i dels descendents de la família vescomtal i del veguer-castlà Berenguer Ramon de Castellet. Ara bé, mentre que les famílies nobles anaven desvinculant-se de la ciutat i fragmentant el seu patrimoni,²⁵ les institucions eclesiàstiques, especialment el capítol de la catedral, però també el conjunt divers de monestirs urbans, esdevenien els principals terratinens del nucli urbà i dels seus suburbis.²⁶

Passades les turbulències del segle XI i els conflictes amb Berenguer Ramon de Castellet i la seva família, els comtes de Barcelona, que veieren reforçat el seu poder amb les conquestes de la Catalunya Nova i amb l'accés al tron d'Aragó, engegaren tot un seguit d'iniciatives polítiques i administratives que no sols supo-

21. Josep Maria SALRACH I MARÉS, «Sistema social i formes de vida en el medi urbà», dins Jaume SOBREQÜÉS (dir.), *Història de Barcelona*, Barcelona, 1992, vol. 2, pàg. 73-205.

22. P. ORTÍ, *La ciutat de Barcelona i les parròquies del seu entorn al segle XIV*, ponència inèdita del V Congrés d'Història de Barcelona *Centenari de les agregacions municipals (1897-1997)*, organitzat per l'Institut Municipal d'Història, Barcelona, 1997.

23. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, pàg. 38-41.

24. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, pàg. 155-156.

25. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, pàg. 127-129.

26. N. JASPert, «El patrimoni dels canonges regulars a la Barcelona medieval», dins *La ciutat i el seu territori, dos mil anys d'història. Actes del III Congrés d'Història de Barcelona*, Barcelona, 1993, vol. I, pàg. 195.

saren la reorganització del poder comtal a la ciutat i a la resta de les seves senyories, sinó que dissenyaren també la primera articulació política de Catalunya com a principat feudal. De fet, fou aleshores, a la segona meitat del segle XII, quan es definí la senyoria comtal sobre aquest nucli urbà. Això vol dir que, per una banda, es creà un sistema coherent de rendes i impostos, que anomenem patrimoni reial; i, per l'altra, unes institucions de govern de la ciutat que, a l'àmbit local, es concretaren en el batlle i el veguer, i on la comunitat urbana tenia un paper per representar. Vegem aquests diferents elements que componen la senyoria reial sobre la ciutat.

El patrimoni reial

Els comtes de Barcelona arribaren a l'any 1100 amb un patrimoni molt minvat a la ciutat. Pràcticament, les seves rendes es reduïen a tres. En primer lloc, les procedents d'algunes propietats al voltant del mercat, del Palau comtal i del Castell Vell de Barcelona. En segon lloc, gràcies a les iniciatives de Ramon Berenguer I, el comte controlava el Rec Comtal amb quatre casals de molins fariners. Finalment, els comtes gaudien d'una part de les lleudes i dels passatges, l'origen dels quals es remunta al període franc.²⁷

A partir d'aquest petit patrimoni, i gràcies a la recuperació del control directe sobre la ciutat, els comtes crearen durant el segle XII un conjunt de rendes i impostos que es mantindrien al llarg de la resta de l'Edat Mitjana. Les primeres iniciatives foren protagonitzades per Ramon Berenguer III i els veguers-castllans de la primera meitat del segle XII, especialment per Berenguer Ramon de Castellet, i anaren encaminades a desenvolupar la fiscalitat indirecta que gravava els intercanvis i la circulació de mercaderies. L'objectiu d'aquestes iniciatives era doble: per una banda, aprofitar-se de la situació estratègica de Barcelona dins els renovats circuits comercials que unien el nord i el sud del Mediterrani; i, per l'altra, intentar fiscalitzar els incipients sectors menestrals i comercials de la mateixa ciutat de Barcelona. Fruit d'aquestes transformacions que van tenir lloc al llarg del segle XII quedaren establertes les bases de la fiscalitat indirecta vinculada al patrimoni reial, que girava entorn de les lleudes, els passatges i els mesuratges.

Però les iniciatives comtals s'acceleraren durant la segona meitat del segle XII. En primer lloc, és en aquesta època quan es documenta la primera gran expansió de la infraestructura molinera de la ciutat, especialment entre 1144 i 1153. En segon lloc, és també aleshores quan, malgrat les petites dimensions del patrimoni territorial, es detecta un cert interès per part de la monarquia a optimitzar les propietats que encara posseïa i a adquirir-ne de noves: transformació de les antigues dependències de l'hospital d'en Guitard en cases i obradors; adquisició de l'espai on es construí el Maell Major i els obradors de Santes Creus, al mercat;

27. Vegeu en detall el desenvolupament de les diferents rendes del patrimoni reial a la ciutat de Barcelona a ORTÍ, *Renda i fiscalitat...*, i ORTÍ, «L'explotació d'una renda reial: els molins del Rec Comtal de Barcelona fins al segle XIII», dins Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (comp.), *Estudios sobre renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona, 1993, pàg. 243-275.

explotació de les propietats comtals –originàriament de Ramon Ricard– a la Boqueria amb la construcció del maell de la Boqueria, dels Banyes Nous, d'un forn i de diverses cases i obradors; i, especialment, la construcció dels alfòndecs, de la peixateria, del maell del Mar, i la urbanització de la zona central de la franja marítima, possiblement la iniciativa més important i ambiciosa projectada des de l'administració reial. En tercer lloc, amb la intenció de controlar els circuits alimentaris de la ciutat, aparegueren nous monopolis senyorials, concretament, sobre la venda de la carn i del peix i sobre la cocció del pa, amb la construcció dels maells, de la peixateria i de forns. I, finalment, durant la segona meitat del segle XII i molt especialment durant el regnat de Pere I es van posar les bases d'una fiscalitat directa: les quèsties i els subsidis.

D'aquesta manera, al llarg del segle XII quedaven configurats els diferents components del patrimoni reial a la ciutat de Barcelona, basat, en primer lloc, en el control dels mitjans de producció sota monopoli senyorial, especialment els maells i les carnisseries i els molins del Rec Comtal i, secundàriament, els forns; en segon lloc, en una fiscalitat indirecta que gravava sobretot l'activitat comercial dels forasters; i, finalment, en una fiscalitat directa que esdevindria ordinària –les quèsties– i que gravava la riquesa dels ciutadans de Barcelona, a partir de l'establiment d'una quantitat a pagar pel conjunt de la comunitat urbana, posteriorment repartida en funció de la riquesa moble i immoble de cada contribuent. Aquest conjunt patrimonial podia suposar per a les arquees reials, durant la segona meitat del segle XIII, entre 100.000 i 140.000 s. a l'any.

Però el rei no era l'únic beneficiari directe d'aquest patrimoni. Com tota senyoria també era un centre de distribució de renda. Fins a mitjan segle XII havien estat l'Església i la noblesa els principals beneficiaris de les donacions reials: els primers a través de les donacions pietoses i els segons a través del repartiment feudal, o sigui, a partir dels feus vinculats als castells urbans de la ciutat, el Castell Vell o vescomtal i el Castell Nou, situats a les portes oriental i occidental respectivament. A partir d'aquestes alienacions, tal com ja hem indicat, l'Església s'havia convertit en el gran terratinent de la ciutat. En canvi, no va consolidar-se una noblesa urbana, molt més atreta pel control de senyories rurals, de manera que els patrimonis nobles s'anaren desfent i traspassaren les seves rendes a l'Església i al naixent patriciat urbà. A partir de mitjan segle XII van canviar els beneficiaris de les rendes reials de la ciutat, de manera que els nobles i eclesiàstics foren substituïts per alguns ciutadans de Barcelona, primer, jueus i cristians, i, després, únicament cristians. Fou així com, a través de diversos mecanismes, el naixent patriciat de Barcelona començava a gaudir d'una part de les rendes reials. Ho feia a través de les inversions en la construcció dels mitjans de producció reials a canvi de rebre una part dels beneficis, com es pot observar en la construcció de molins o dels maells; a través de la seva col·laboració amb la monarquia, exercint càrrecs, realitzant préstecs –rebut en penyora rendes reials– i obtenint regals del monarca: la concessió dels arenals oriental i occidental de la franja marítima o l'aparició dels casals petits del Rec Comtal a mitjan segle XIII ho exemplifiquen amb claredat;²⁸ però possiblement, la renda “especialitzada” en aquest afer eren els forns, ja que una de les maneres de regraciar serveis

28. Ph. BANKS, *L'estructura urbana de Barcelona...*, pàg. 58; BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, pàg. 197-200; ORTÍ, «L'explotació d'una renda reial...», pàg. 261-270.

prestats era la concessió de permisos per construir-ne. Aquesta penetració de determinats grups socials de la ciutat en la renda feudal no és un fenomen exclusiu del patrimoni reial; així, malgrat que, com hem vist, el sòl estava en mans de l'Església, a través dels sotsestabliments emfitèutics sobre cases, taules i obradors, els grups socials enriquits per les seves activitats comercials o menestrals esdevingueren els principals beneficiaris dels censos emfitèutics que anaven creixent també a un ritme accelerat, especialment a les zones més actives de la ciutat.²⁹

D'aquesta manera, una part de la renda feudal de Barcelona fou traspassada cap al patriciat urbà, tot i que existeix un constant reequilibri entre la propietat d'aquest grup social i la de les institucions eclesiàstiques de la ciutat. Així, enfront del monopoli del sòl per part de l'Església, el sotsestabliment del domini útil permetia als ciutadans convertir-se en els grans beneficiaris del creixement dels censos emfitèutics. I, a la inversa, les donacions pietoses a l'Església per part dels mateixos ciutadans feien revertir una part de les rendes adquirides cap als sectors eclesiàstics.

El batlle i el veguer

En l'àmbit local el govern de la ciutat es basava en les figures del batlle i del veguer, dos oficials que foren pràcticament refundats a la segona meitat del segle XII, però a partir de dues iniciatives diferents: el primer ressorgí com a alternativa als veguers-castlans per administrar el patrimoni reial, i el segon reaparegué com a expressió local de l'intent de la monarquia de crear una jurisdicció general a tot el Principat, la jurisdicció de la Pau.

Com assenyala S. Bensch, els batlles es convertiren durant la segona meitat del segle XII en el principal oficial de l'administració urbana, reflectint un canvi significatiu en les pràctiques administratives i en l'exercici del poder senyorial.³⁰ Els batlles de la primera meitat del segle XII eren simples recaptadors de rendes, mentre la responsabilitat en l'administració general de la ciutat requeria en el castlà del Castell Vell de Barcelona, que rebia el títol de veguer i, en feu, una part de les rendes comtals del nucli urbà. Els conflictes generats per les agressives iniciatives d'aquests castlans, concretament de Berenguer Ramon de Castellet, que pretenien acaparar més rendes comtals, imposar-ne de noves i patrimonialitzar el càrrec i els feus, provocaren la desvinculació de la castllania de qualsevol poder a la ciutat i la seva substitució pels batlles en l'administració del patrimoni comtal.³¹ Els batlles de la segona meitat del segle XII no sols gestionaven les rendes sinó que prenen iniciatives en nom del rei i així van començar a encapçalar documents d'establiments, de confirmacions de transmissions de domini útil, de concessió de permisos per construir taules de carnisseria o per ocupar espais públics, etc.³² A poc a poc, anaren exercint també jurisdicció, jutjant i castigant determinats delictes, especialment els vincu-

29. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, pàg. 277-287; N. JASPERT, *Stift und Stadt...*, pàg. 196-211 i 285-330; ORTÍ, *Renda i fiscalitat...*

30. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, pàg. 65-67.

31. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, pàg. 59-61; ORTÍ, *Renda i fiscalitat...*

lats amb aspectes i activitats del patrimoni reial. El desenvolupament d'aquestes activitats portaren a la creació d'una mínima infraestructura administrativa formada almenys pel lloctinent –el sotsbatlle–, un escrivà, un crida i diversos saigs. A diferència dels veguers-castllans, els batlles cobraven un salari i no rebien cap dret que pogués suposar una pèrdua definitiva de les rendes reials. Al mateix temps, durant el regnat d'Alfons I es posaren les bases del control sobre aquests oficials mitjançant la redacció de capbreus per conèixer les rendes que administraven i la realització regular d'auditories de comptes.³³

Però els batlles feien un altre paper tan o més important que el que hem vist fins ara. En efecte, fins a la fi del segle XIII no existia cap organisme centralitzat que, d'una banda, administrés el patrimoni reial i, de l'altra, financés el monarca.³⁴ Per tal de corregir les deficiències de la mateixa estructura del patrimoni reial, que no podia generar uns recursos de manera harmònica en l'espai i el temps, ni permetia disposar, en un moment donat, de les quantitats necessàries per afrontar despeses imprevistes, com podia ser una expedició militar, els batlles actuaven de financers del rei, pagant determinades despeses que ordenava el monarca o avançant els diners necessaris i rebent en penyora els ingressos de la batllia. A vegades, determinats oficials, entre els quals trobem els batlles, podien assumir una gran part del finançament reial i rebre en penyora una part important del conjunt del patrimoni. En aquests casos, en el fons actuaven ocasionalment com l'organisme central que no existia, concentrant a les seves mans el conjunt de les rendes reials. És el cas de Guillem Durfort, en temps de Pere I; de Guillem de Mediona i Ramon de Plegamans, durant els primers anys de Jaume I; o de Benvenist Saporta durant les dècades de 1250 i 1260.

Per tant, els batlles exercien durant els segles XII i XIII una triple funció: gestionaven unes rendes, actuaven en nom del rei en aspectes relacionats amb el patrimoni reial i, finalment, finançaven el monarca. Com es pot entendre fàcilment, el rei cercava per a aquests càrrecs individus amb coneixements comptables, però sobretot amb capacitat financera. Des de la fi del segle XII, els trobà en l'elit de la comunitat jueva, primer, en els *n.sí'm* –o prínceps– de l'aljama de Barcelona, després en la família Bonafós, pertanyent al nou grup social que, enriquit a partir del préstec a interès i del tràfic de diner i amb el suport de Jaume I, s'enfrontà als *n.sí'm* i els desbancà.³⁵ Però, a poc a poc, també hi entraren algunes famílies del naixent patriciat cristià, especialment la família Espiells i Grony. Després de Benvenist Saporta, batlle de Barcelona durant les dècades de 1250 i 1260, els barcelonins cristians substituïren definitivament els jueus a la batllia de Barcelona.³⁶

32. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, pàg. 65; la primera menció de l'actuació d'un batlle en aquest sentit fou la concessió d'una part de les rendes d'un molí del casal de Sant Pere, que féu el batlle Saltell el 1171: *ACA* (Arxiu de la Corona d'Aragó), B, reg. 139, f. 26v (29-IX-1171).

33. BISSON, *Fiscal accounts...*, vol. I, pàg. 86-101.

34. BISSON, *Fiscal accounts...*, i «Las finanzas del joven Jaime I (1213-1228)», dins *X Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, Saragossa, 1976, Comunicacions 1 i 2, pàg. 161-208.

35. Jaume RIERA i SANS, «Els jueus a Barcelona entre els segles XII i XIV», dins *Catalunya romànica*, Barcelona, 1992, vol. XX, pàg. 88-91.

36. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, pàg. 66 i 372-374.

L'aparició del veguer, el segon oficial reial d'àmbit local, està molt més relacionada amb la primera articulació de Catalunya com a Estat feudal. Com assenyalava Bisson, fruit de les limitacions de l'estructura feudovassallàtica imposada després de les revoltes feudals dels anys 1040-1060, la formació de la monarquia catalana es construí a partir d'una aparent restauració del poder territorial dels comtes de Barcelona.³⁷ Tenia com a base l'assumpció de la Pau i Treva per part del rei i la recreació d'un oficial comtal, el veguer, com a garant i gestor de la pau.³⁸ Assumir i gestionar la pau a través dels veguers era, en el fons, un intent de crear una jurisdicció general sobre tot el territori del Principat, incloent-hi també els castells aloers de la noblesa. Aquest intent es troba ja conceptualitzat en els Usatges, però quan es portà a la pràctica fou en temps d'Alfons I, quan els regnes d'Aragó i Catalunya començaren a administrar-se com a unitats polítiques: fou durant aquest període quan els comtes de Barcelona ampliaren considerablement el control sobre el territori de la futura Catalunya, gràcies a les conquestes de Lleida i Tortosa i a la incorporació dels comtats del Rosselló (1172) i del Pallars Jussà (1192); al mateix temps, les encunyacions de Barcelona i de Jaca desplaçaren les altres monedes locals convertint-se en les úniques monedes de Catalunya i Aragó. I fou durant el regnat d'Alfons I quan s'instituíren els primers estatuts de Pau –els de Fondarella de 1173– sobre tot el territori català i quan aquests regnes recentment definits es dotaren d'administracions territorials: els veguers.³⁹

Però una cosa són les intencions polítiques dels monarques i una altra la realitat. La noblesa reaccionà a l'atac contra la seva independència i aconseguí que el veguer no penetrés en els seus dominis. D'aquesta manera, pel que fa a la vegueria de Barcelona, el poder del veguer quedà restringit a la ciutat i a la part central de la vegueria, l'anomenat territori de Barcelona, que incloïa els dominis eclesiàstics.⁴⁰

Com hem dit, les funcions d'aquest renovat oficial estan relacionades amb el manteniment de la pau, tal com quedava definida en les diferents Constitucions de Pau i Treva a partir de 1173;⁴¹ per tant, era el responsable de perseguir aquells que trencaven la pau (funcions policiaques i militars) i de jutjar i castigar tots els delictes, excepte els relacionats amb el patrimoni reial que, com hem vist, corresponien al batlle.⁴² A diferència dels veguers-castlans i igual que els batlles, els nous veguers exercien el càrrec a beneplàcit reial, rebien un salari i no te-

37. Vegeu BISSON, «Feudalism in twelfth-century Catalonia» i «The problem of feudal monarchy: Aragon, Catalonia and France», dins BISSON, *Medieval France and her Pyrenean Neighbours: Studies in Early Institutional History*, London, 1989, pàg. 153-178 i 237-255.

38. BISSON, «The organized peace in Southern France and Catalonia (c. 1140-c. 1233)», dins BISSON, *Medieval France...*, pàg. 215-236.

39. BISSON, «Preludio al poder: Monarquía y Constitución en los reinos de Aragón, 1175-1250», dins Robert I. BURNS, *Los mundos de Alfonso el Sabio y Jaime el Conquistador*, València, 1985, pàg. 49-66.

40. SABATÉ, *El veguer a Catalunya...*, pàg. 2511-2517.

41. Gener GONZALVO I BOU, *Les Constitucions de Pau i Treva de Catalunya (segles XI-XIII)*, Barcelona, 1994, pàg. 74-204.

42. La diferenciació de competències entre el batlle i el veguer de Barcelona fou una qüestió conflictiva que no es resolgué definitivament fins al 1266: BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, pàg. 68.

nien cap dret feudal sobre les rendes de la ciutat. Malgrat que existien normatiues des de 1205 on s'obligava el rei al fet que els veguers fossin cavallers catalans,⁴³ el cert és que, durant el segle XIII, hi trobem també membres de les famílies patrícies com els Durfort, Ombau, Espiells, Vic, Mallol i Sunyer.⁴⁴

Per tant, la senyoria reial sobre la ciutat quedà perfectament definida durant la segona meitat del segle XII amb l'establiment d'un conjunt de rendes i impostos i amb la refundació dels dos oficials encarregats d'administrar i governar aquesta senyoria, el batlle i el veguer. Com hem vist, les noves elits locals, generades pel ràpid creixement econòmic que experimentava la ciutat des de mitjan segle XII, participaven de diferents maneres en la senyoria: invertint en la construcció de mitjans de producció reials, exercint el càrrec de batlle o de veguer i finançant el monarca. Però la comunitat urbana també tenia un paper important dins d'aquest entramat institucional.

El paper de la comunitat urbana: els primers consells i les seves atribucions

Els habitants de la Barcelona del segle XII no eren aliens al govern de la ciutat. Com a qualsevol senyoria feudal, la comunitat, urbana o rural, participava de diferents maneres en el govern de la comunitat, per exemple, en la defensa i vigilància del terme, en la resolució de conflictes, en la percepció de certs impostos, etc. Però aquestes formes d'autogovern no implicaven autonomia, el que vol dir que no eren instruments nascuts de la mateixa comunitat i al seu servei, sinó institucions absolutament controlades pel senyor. Un exemple el podem trobar en el sometent i el sacramental. Tots els habitants d'un determinat lloc havien de participar en la defensa del terme i en la persecució dels malfactors quan fossin convocats *so metent*. El 1258 a la plana del Llobregat i el 1314 al conjunt de la vegueria de Barcelona es creà el sacramental, una mena de federació de sometents per perseguir els delinqüents més enllà del propi terme. Però tant el sometent com el sacramental només podien ser convocats pel veguer de Barcelona, i els dos capitans de cada vila o parròquia, que dirigien els homes del sacramental del seu terme, eren escollits pel veguer i el senyor feudal de cada lloc.⁴⁵

El procés que portà a la participació ciutadana controlada pel senyor l'ha mostrat molt clarament Bensch tot analitzant l'evolució de les pràctiques judicials a

43. BISSON, «An 'Unknown Charter' for Catalonia (A.D. 1205)», dins BISSON, *Medieval France...*, pàg. 199-212.

44. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, pàg. 67 i 368-371.

45. Sobre el sometent i el sacramental vegeu: Jaume PERES UNZUETA, *El sometent a través de la història*, Barcelona, 1924; Josep Maria MADURELL I MARIMÓN, «Els sacramentals del Vallès, Maresme i Llobregat (Contribució a la seva història)», dins *VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (Barcelona 1962)*, Barcelona, 1964, vol. II, pàg. 183-192; Coral CUADRADA, «El sacramental i les franqueses del Vallès i del Maresme a l'Edat Mitjana», dins *XXIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos (Granollers 1987)*, Granollers, 1989, pàg. 203-217; Maria Teresa FERRER I MALLOL, «El sacramental: una milícia camperola dirigida per Barcelona», *Barcelona Quaderns d'Història*, 1 (1995), pàg. 61-70.

la Barcelona del segle XII.⁴⁶ Davant la privatització de la justícia pública per part dels feudals a partir de les revoltes de mitjan segle XI i la desconfiança que generà entre els ciutadans, es desenvoluparen noves formes privades per resoldre els conflictes. Així, per exemple, van aparèixer els arbitratges on les parts litigants renunciaven als seus drets fins que el conflicte fos resolt per una tercera persona: per un dels notables de la comunitat (els *boni homines* o *probi homines*). D'aquesta manera, era la comunitat, a través dels seus prohoms, la que assumia la pau interna i la seva estabilitat. Com assenyala Bensch, el període que va de 1140 a 1180 significa l'edat d'or d'aquesta justícia privada en mans dels prohoms. En canvi, a partir de 1180, amb l'arribada del nou veguer, les coses començaren a canviar i no perquè es modifiqués radicalment el tipus de justícia sinó perquè fou engolida per la cort d'aquest oficial; seguint l'exemple dels arbitratges, aquests podien continuar però els àrbitres eren nomenats pel veguer.

No és estrany, per tant, que datin del període 1183-1219 les primeres referències a cònsols a Barcelona, quan els sistemes de compromisos negociats i la justícia del veguer estaven en procés de fusió, mentre s'organitzava la cort d'aquest oficial. Com diu Bensch, si els nous veguers haguessin actuat com els de principis del segle XII –com Berenguer Ramon de Castellet– a la recerca de ràpids beneficis materials, segurament la xarxa de prohoms hauria pogut crear un agressiu moviment ciutadà que tingués l'objectiu d'imposar un govern municipal alternatiu.⁴⁷ Però el veguer reformat no era especialment molest per a la ciutat, perquè ja no cercava el profit immediat a través de l'arbitrarietat, sinó que era més aviat un instrument de control social al servei del rei.

Per tant, la comunitat exercia un paper en el govern de la ciutat, sota les ordres del batlle i del veguer, a través dels notables locals, els prohoms, que en determinats moments, especialment en els conflictius, podien tenir representants, els cònsols.⁴⁸ Aquestes activitats –podríem dir, informals– a poc a poc s'anaren institucionalitzant a través de privilegis i franqueses, que alhora anaven configurant jurídicament la comunitat urbana (la *universitas Barchinone*) i també anaven limitant l'arbitrarietat reial. Un exemple molt clar el trobem en les capacitats fiscals de la comunitat. Molt abans que els habitants de Barcelona rebessin el privilegi que instituïa el municipi, n'obtingueren un altre que regulava la recaptació per part dels mateixos ciutadans de les talles (1226).⁴⁹ Concretament, Jaume I concedia als barcelonins que les talles es recaptarien *per solidum et libram*, o sigui en funció de la riquesa de cada habitant, i que serien recaptades per una comissió representativa del conjunt de la ciutat, composta a parts iguals entre la mà major, la mitjana i la menor. Al mateix temps, donava facultat a la menciona-

46. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, pàg. 69-74.

47. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, pàg. 76-78.

48. De fet, és aquest el sentit que prendrà a Barcelona la paraula *cònsol* la resta de l'Edat Mitjana, que tan sols apareix per referir-se als representants dels oficis sense que hi hagi cap document oficial que els institucionalitzi.

49. ACA, C (Cancelleria), Pergamins Jaume I, núm. 290 (22-IV-1226); Ambrosio HUICI MIRANDA i María Desamparados CABANES PERCOURT, *Documentos de Jaime I de Aragón*, València/Saragossa, 1976-1988, vol. I, pàg. 163-164, doc. 81; vegeu un exemple semblant per al cas de Lleida: Max TURULL RUBINAT, «El naixement de la fiscalitat municipal a Lleida (1149-1289)», dins M. SÁNCHEZ i A. FURIÓ (ed.), *Actes: Col·loqui Corona, Corts i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, 1997, pàg. 219-232.

da comissió per castigar aquells que declaressin menys béns dels que tenien, pagant el doble del que els correspondria abonar per la part defraudada. I les multes les havien de cobrar ells mateixos per gastar-les “*in comunibus usibus et utilitatibus civitatis, secundum arbitrium electorum*”.

Com és ben conegut, l'1 d'abril de 1249 Jaume I nomenava quatre paers (Guillem de Lacera, Jaume Gerard, Berenguer Durfort i Arnau de Sanauja) als quals ordenava que procuressin “*utilitatem ipsius civitatis et negotia communia secundum mandatum et licentiam a nobis ipsi civitati concessam*”; i quasi cinc mesos després (27 de juliol) concedia el privilegi que regulava aquesta nova institució.⁵⁰ Així, s'establia que la ciutat tindria quatre paers que podien nomenar consellers; tots ells serien càrrecs de renovació anual per Pentecosta, després que el dia de l'Ascensió del Senyor o Epifania els paers sortints escollissin els entrants; i el nous paers havien d'auditar els comptes dels sortints. Però el privilegi, després d'una introducció retòrica en què donava als paers capacitat per governar, administrar i regir la ciutat, establia exactament quines eren les funcions de la *paeria*: en primer lloc, “*teneantur iuvare et conqulere vicario et baiulo*”; i, en segon lloc, “*quando videbitur eis expedire, pro utilitate et defensione civitatis a cetero, possint facere et congregare commune ad cuius prestationem teneantur omnes habitatores civitatis*”. Així, els habitants de Barcelona estaven obligats a participar en l'arca comuna de la ciutat i respectar les ordinacions fetes pels paers: “*Et omnes cives et habitatores civitatis iurent dare fideliter commune quod ordinatum fuerit a paciariis et parere eorum ordinationibus quas fecerint pro bono nostro et civitatis nostre, salvo dominio et iure et mandato nostro*”. Però el privilegi també indica els límits del poder dels paers en afirmar que aquests “*nullam iurisdictionem, compulsionem, iustitiam vel etiam executionem, preter commune predictum, in dictis civibus et habitatoribus habeant; vicarius tamen Barchinone, quotienscumque ibi ponatur, iuret et teneat iustitiam et, ea que fecerit, faciat cum consilio proborum hominum et paciarrorum*”. Per tant, els paers havien d'aconsellar el veguer en el govern i en l'exercici de la justícia a la ciutat i tenien capacitat fiscal, però res més, ja que la jurisdicció seguia estant en mans del veguer.

Ambdues funcions ja eren exercides per la comunitat, la primera a través dels prohoms de manera informal, però, com hem vist, la segona, la fiscal, ja havia estat regulada el 1226 i, en certa manera, el privilegi de 1249 era un retrocés. Mentre que el 1226 les capacitats fiscals estaven en mans d'una comissió representativa del conjunt de les mans de la ciutat, a partir de 1249 quedava sota la tutela, primer, dels quatre paers que –remarquem-ho– Jaume I havia escollit i, després, pels paers que elegissin els nomenats pel rei. Alhora, els mecanismes de control sobre les activitats fiscals dels paers eren molt limitades perquè eren els següents paers, els escollits pels primers, qui els auditaven. Creiem que l'evolució de les capacitats fiscals de la comunitat mostren molt bé el procés d'institucionalització de la participació ciutadana en el govern de Barcelona. Segurament, abans de 1226 els barcelonins ja es repartien les obligacions fiscals entre ells sense cap forma institucionalitzada. El 1226, a través d'un privilegi, es regulaven uns mecanismes que foren assumits, institucionalitzats definitivament, pels paers de 1249.

50. J. M. FONT RIUS, «Los orígenes del régimen municipal», doc. VIII i IX.

Com és ben conegut, aquests primers paers tingueren poca vigència –de fet, el privilegi tenia la durada que el rei volgués– i s'anaren fent diverses reformes fins al 1274, quan s'establí la forma que el municipi tindria fins a finals del segle XIV. Però dels diferents canvis el més important fou el primer. Com molt bé va indicar Batlle, el nou privilegi de 1258 era conseqüència directa dels aldarulls que acabaren amb l'assassinat de Bernat Marquet i l'incendi de la seva casa a finals de 1257.⁵¹ Jaume I, després d'una enquesta del veguer, en responsabilitzà no sols els autors materials del fet sinó també els paers i imposà una elevada multa de 10.000 morabatins al conjunt de la ciutat. Tal com mostra Bensch, els motius de l'avalot cal cercar-los en les rivalitats entre les famílies patrícies pel control del barri marítim, el dels alfòndecs.⁵² Per resoldre el conflicte, la ciutat envià al rei uns síndics que obtingueren el perdó reial i la concessió d'un nou privilegi que reformava completament el govern municipal amb el clar objectiu que en les noves institucions fossin representats els diferents interessos ciutadans.⁵³ Així, se substituïren els quatre paers per vuit consellers (*consiliarios vicarii*) i es creava un consell de dos-cents prohoms. Entre els vuit consellers hi havia membres dels diferents grups enfrontats, i en el consell de dos-cents hi havia una àmplia representació patrícia, però també dels mercaders i dels diferents oficis de la ciutat.⁵⁴ Per tant, com assenyalava Bensch, la reforma de 1258 institucionalitzava la desunió,⁵⁵ o sigui, es creava una institució que no tan sols representava en general la ciutat, sinó que representava els diferents sectors de la societat urbana i que pretenia ser el canal a través del qual es resolguessin els conflictes de la ciutat. Aquesta és la gran novetat del privilegi de 1258, ja que la resta de funcions del municipi seguien essent les mateixes.

Per arribar a l'estructura definitiva del primer municipi encara va caldre passar per dues reformes més. En la primera, el 1265, Jaume I reduïa a la meitat el nombre de consellers i del consell i canviava la data d'elecció.⁵⁶ Per la segona i última, aprovada el 1274, tornava a modificar el nombre de consellers, que passava a cinc consellers, mentre mantenia el consell en el centenar de prohoms: el Consell de Cent. Es tornava a canviar la data d'elecció (Sant Andreu), però la principal modificació esdevenia en el capítol dedicat a l'elecció dels consellers i del Consell de Cent. Així, el Consell de Cent sortint havia de nomenar una comissió de dotze prohoms encarregada d'escollir els cinc consellers, els quals, al seu torn, nomenarien un nou Consell de Cent.⁵⁷ Mentre els dos primers privilegis (el de 1249 i el de 1258) foren concedits a beneplàcit reial, els dos següents ho foren per una durada de deu anys. Quan mancava poc per finalitzar la vigència de l'últim, Pere el Gran el prorrogà a perpetuïtat en un dels capítols del privilegi conegut amb el nom de *Recognoverunt proceres* (1284).⁵⁸

51. BATLLE, *La crisis social...*, vol. I, pàg. 70-71.

52. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, pàg. 306-312.

53. ACA, C, reg. 9, f. 14 (15-I-1258); *Colección de Documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón* (CODOIN), Barcelona, 1881, vol. VIII, doc. XLVI, pàg. 120-122.

54. BATLLE, *La crisis social...*, vol. I, pàg. 73-74.

55. Vegeu el treball d'Stephen P. BENSCH, «Poder, dinero y control del comercio en la formación del régimen municipal de Barcelona», en aquest mateix volum.

56. ACA, C, reg. 7, f. 280 (13-IV-1265); CODOIN, vol. VIII, doc. LV, pàg. 137-139.

57. ACA, C, reg. 19, f. 192 (3-XI-1274); CODOIN, vol. VIII, doc. LVIII, pàg. 143-146.

58. Antonio María ARAGÓ i Mercedes COSTA, *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona*, Barcelona, 1971, doc. 22, pàg. 8-17.

D'aquesta manera, el municipi naixia com a reconeixement i institucionalització de la personalitat jurídica de la comunitat de veïns per part del rei. La comunitat es dotava d'uns organismes de representació (Consell dels cinc primers magistrats i Consell de Cent) i d'unes mínimes competències: en primer lloc, de representativitat de la comunitat davant el seu senyor, el rei en aquest cas; en segon lloc, de col·laboració amb els oficials d'aquest, veguer i batlle, especialment en el camp normatiu; i en tercer lloc, de tipus fiscal, en el repartiment i la recaptació dels impostos directes del senyor. Per tant, creiem que el municipi va aparèixer clarament com una iniciativa reial en resposta a la progressiva complicació del govern d'una ciutat que creixia a un ritme accelerat i que generava nous conflictes. D'aquesta manera, les rendes i els impostos del patrimoni reial, el batlle, el veguer, el col·legi dels cinc magistrats municipals i el Consell de Cent formen un conjunt coherent d'institucions, plasmació de la senyoria reial. I el monarca es recolzava en les noves elits urbanes per governar la ciutat, les quals en treien suculents beneficis econòmics, socials i polítics. No ens ha d'estranyar, per tant, que l'aparició del municipi no fos conflictiva, com ja va indicar Font i Rius, en contrast amb el que s'observa en altres contrades. Això no vol dir que no poguessin existir alternatives ciutadanes a la senyoria reial a Catalunya, com ho poden ser alguns dels primers consolats que s'hi detecten, encara que foren, tots ells, engolits per la pau reial.⁵⁹ Però és molt difícil imaginar una alternativa ciutadana al rei en els segles XII i XIII, amb una ciutat sense noblesa urbana i unes elits que s'estaven formant; és a dir, durant un període en què la ciutat anava prenent una nova funció i creixia de forma esclatant. Per a aquest patriciat, el rei no era un destorb, sinó més aviat el contrari.

Cap a un municipi autònom (1280-1370)

Aparentment, el marc institucional creat a la segona meitat del segle XII i desenvolupat al llarg del segle XIII es mantingué absolutament estable fins pràcticament el segle XVIII. Però aquesta immutabilitat amaga un llarg procés on s'anà invertint la correlació de forces entre les diferents institucions. Si fins ara hem vist una senyoria reial amb els seus oficials i un municipi que era una peça més dels seus engranatges, a finals del segle XIV es va produir un gir de cent vuitanta graus, i a partir d'aleshores seria el municipi l'element articulador de les restants institucions, encara que aquestes continuïn essent de titularitat reial.

Això va ser el fruit d'un llarg procés que començà a finals del segle XIII i no culminà fins al voltant de 1370. És durant aquest període quan s'anaren desenvolupant els quatre elements que consideràvem fonamentals per parlar de municipi autònom o de senyoria col·legiada: un grup social amb voluntat i capacitat per exercir el poder; un municipi que controlés la major part dels ressorts del poder urbà; un sistema fiscal propi; i la inserció del municipi dins l'entramat polític del Principat igual que la resta dels poders feudals. Ara bé, com que, d'aquests elements, l'únic que podem conèixer amb tots els seus matisos és el tercer, començarem per analitzar com es va desarticlar el sistema de rendes i im-

59. Philip DAILEADER, «The Vanishing Consulates of Catalonia», *Speculum*, 74 (1999), pàg. 65-94.

postos de la senyoria reial i com fou parcialment substituït per un nou sistema fiscal, el municipal.

La desarticulació de la senyoria reial

Les necessitats financeres de la Corona per fer front als conflictes bèl·lics en què es va veure immersa provocaren la liquidació de les rendes que fins aleshores havien format el patrimoni reial a Barcelona. Així, entre finals del segle XIII i mitjan segle XIV, s'alienaren la pràctica totalitat de les rendes procedents dels mitjans de producció controlats pel rei i dels principals impostos indirectes. Aquestes alienacions es concentraren en tres moments clau: a finals del segle XIII, quan els conflictes derivats de la conquesta de Sicília provocaren la venda de la lleuda reial, dels mesuratges de la Quartera, del Quintar i del Roldor i de diversos molins, que van aportar a la hisenda reial 235.367 s.; a la dècada de 1320, quan la conquesta de Sardenya comportà l'alienació d'una part dels molins del Rec Comtal i dels censos procedents de les propietats reials, que van generar 178.495 s.; i, per fi, el 1342-1344, quan la lluita per reintegrar el regne de Mallorca suposà la liquidació de les rendes reials procedents dels maells i de les carnisseries així com dels censos emfitèutics sobre les cases, taules i obradors reials a canvi de 16.000 s. D'aquesta manera, la part més important del patrimoni reial acabà en mans del patriciat de Barcelona i de les institucions eclesiàstiques de la ciutat.⁶⁰

Al mateix temps, a finals del segle XIII, la ciutat aconseguí dues franqueses que equiparaven la situació fiscal de tots els ciutadans de Barcelona a la dels nobles i eclesiàstics. De fet, els barcelonins ja gaudien des de 1232 d'una franquesa, concedida arran de la conquesta de Mallorca, que els eximia del pagament de lleudes i mesuratges a tots els dominis del monarca, fos del regne que fos.⁶¹ A aquesta franquesa s'afegí el 1284 la del bovatge, una de les noves concessions incloses al *Recognoverunt proceres*, i l'últim dia de 1299, la franquesa de quèstia.⁶² A partir d'aquest moment, el rei ja no podia exigir de dret (*ex debito*) a Barcelona cap tipus de contribució; però això no volia dir que la ciutat deixés de pagar subsidis al monarca, encara que, com veurem després, havien de ser sempre negociats.

Per tant, aquell conjunt coherent de rendes i impostos que hem vist formar-se a la segona meitat del segle XII va ser liquidat a través de les alienacions de rendes i impostos entre finals del segle XIII i mitjan segle XIV i a través de les franqueses aconseguïdes per la ciutat a finals del Dos-cents.

La desarticulació del patrimoni reial va tenir també el seu reflex en la progressiva decadència del batlle com a oficial, encara que aquesta no fou simplement conseqüència de les alienacions del patrimoni o de les franqueses fiscals. A partir de finals del segle XIII el batlle va perdre la majoria de les atribucions que exercia fins aleshores, en part per la pèrdua de patrimoni, però sobretot per l'aparició de les primeres institucions centrals de la monarquia, especialment, el

60. ORTÍ, *Renda i fiscalitat...*

61. *AHCB* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 1G, ms. 10, *Llibre Verd*, f. 214v (12-IV-1232); HUICI i CABANES, *Documentos de Jaime I...*, vol. I, doc. 167.

62. ORTÍ, «La construcció del sistema...», pàg. 24.

batlle general de Catalunya.⁶³ Aquest nou oficial centralitzà la major part dels ingressos del patrimoni reial de tot Catalunya: primer, els arrendaments de les rendes, i després –especialment des de Pere Sacosta, batlle general entre 1347 i 1389– els ingressos procedents dels establiments emfitèutics i de determinats permisos que abans realitzava el batlle local. D'aquesta manera, el batlle perdia les seves funcions com a gestor del patrimoni i es convertia en un supervisor de les rendes que gestionaven altres –el batlle general o els compradors de les rendes reials– i en l'oficial jurisdiccional sobre els delictes relacionats amb les rendes patrimonials. Al mateix temps, el batlle va perdre també la seva funció financera, en aquest cas, per manament exprés de les Corts, que prohibiren les pràctiques d'empenyorament de les batllies que hem observat durant el segle XIII.⁶⁴ Finalment, el batlle de Barcelona va veure limitades les seves competències jurisdiccionals amb l'aparició de dos nous oficials reials, però de nominació municipal: el mostassaf i el *president* de la casa del Pes de la Farina, com veurem més endavant.

Per tant, dos dels components bàsics de la senyoria reial que s'articulà a la segona meitat del segle XII, el patrimoni reial i el batlle, es transformaren de manera important entre finals del segle XIII i mitjan segle XIV. Les alienacions del patrimoni reial i les franqueses fiscals de la ciutat provocaren que la senyoria perdés un dels seus elements fonamentals, el de ser el centre de percepció i distribució de renda; i la decadència del batlle local tallà també un dels punts de contacte entre el monarca i el patriciat barceloní, tan característic del segle XIII.

La construcció d'un sistema fiscal municipal

Paral·lelament a la desarticulació de la senyoria com a centre de percepció i distribució de renda, el municipi anà prenent cada cop més importància des del punt de vista fiscal i financer fins a culminar, a partir de les dècades de 1350 i 1360, en un veritable sistema fiscal municipal.⁶⁵

Com ja hem indicat, l'activitat fiscal del municipi venia de lluny. Entre els impostos de la senyoria reial, hi havia la quèstia, que es materialitzava en l'establiment d'una quantitat global pagada per la ciutat i era repartida posteriorment per la comunitat entre els seus habitants, funció que exercí el municipi des de la seva creació el 1249. No era aquesta l'única tasca que realitzava: com que el rei intentava cada any justificar la petició de quèsties per tal d'obtenir quantitats més elevades, el municipi havia d'enviar uns síndics a negociar amb la cort per tal que la quèstia s'adaptés al que de manera consuetudinària pagaven. Secundàriament, les comunitats urbanes podien recaptar també talles per a les se-

63. Sobre aquest oficial vegeu: Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, «El baile general de Catalunya (notas para su estudio)», *Hacienda Pública Española*, 87 (1984), pàg. 73-84.

64. Des de les Corts de Montsó de 1289: Luis GONZÁLEZ ANTÓN, *Las Uniones aragonesas y las Cortes del reino (1283-1301)*, Saragossa, 1975, vol. II, pàg. 385.

65. Aquest capítol és un resum d'ORTÍ, «La construcció del sistema...»; vegeu també aquest tema en el conjunt de les ciutats i viles reials: M. SÁNCHEZ i P. ORTÍ, «La Corona en la gènesis del sistema fiscal municipal en Catalunya (1300-1360)», dins SÁNCHEZ i FURIÓ (ed.), *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat...*, pàg. 233-278.

ves necessitats, tal com hem vist, abans de la seva plena configuració com a municipis. Aquestes talles servien per pagar petites despeses, com ara enviar síndics a negociar la quèstia amb el rei, pagar els salaris dels consellers, efectuar algunes obres públiques, fer consultes o emprendre accions judicials, etc. Però, normalment, atès que eren poc importants, aquestes despeses no acostumaven a generar talles particulars i s'esperava a fer la talla de la quèstia per afegir els deutes del municipi a la quantitat a recaptar. Per tant, creiem que la principal activitat fiscal del municipi del segle XIII era la recaptació de la quèstia reial i que les talles realitzades per pagar les despeses municipals en constituïen un simple apèndix. Per tant, no podem parlar encara de l'existència d'un sistema fiscal municipal, sinó que hem de veure l'activitat del municipi en aquest àmbit com una simple caixa recaptadora de la quèstia, o sigui, com un element més de la senyoria reial, en estreta relació amb la nostra visió del municipi del Dos-cents. Tot i això, durant aquell segle s'anaren dibuixant les bases perquè es pogués desenvolupar posteriorment un sistema fiscal: el municipi tenia poder per recaptar impostos, directes sobretot, i posseïa, a més, capacitat negociadora amb el senyor en matèria fiscal.

Aquesta estreta relació entre l'activitat fiscal del municipi i el rei començà a canviar l'últim dia de 1299, quan Barcelona aconseguí la franquesa de quèstia. A partir d'aquell moment, desapareixia l'obligació de la ciutat de pagar anualment aquest tribut a la monarquia. Ara bé, això no suposà el trencament total del vincle fiscal entre la ciutat i el rei, ja que aquest podia seguir demanant subsidis, als quals la ciutat podia estar en certa manera obligada segons els motius adduïts. En aquests casos, però, el poder de la ciutat en la negociació creixia tant a l'hora de determinar la quantitat de l'ajuda com la modalitat de l'impost amb què s'havia de pagar, tot mantenint, evidentment, el control sobre la seva recaptació.

Als subsidis particulars i esporàdics atorgats per la ciutat al monarca, s'afegiren també en aquesta època els donatius concedits pel conjunt de les ciutats i viles reials en Corts i Parlaments, l'origen dels quals està en el fracàs reial d'obtenir una proferta dels tres braços.⁶⁶ Però tant els donatius particulars com els concedits pel braç reial presenten idèntiques característiques: en primer lloc, tots ells s'havien de pagar amb imposicions,⁶⁷ un conjunt d'impostos indirectes sobre el consum, la comercialització i la circulació de mercaderies;⁶⁸ i, en segon lloc, el municipi no sols recaptava les imposicions de la mateixa manera que abans realitzava les talles per obtenir els diners de la quèstia, sinó que també havia de finançar els donatius. Això vol dir que el municipi havia de pagar al monarca d'un sol cop o en breus terminis la quantitat concedida, per a la qual cosa havia d'endeutar-se, per exemple a través de préstecs a curt termini, liquidables

66. Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *El naixement de la fiscalitat d'Estat a Catalunya (segles XII-XIV)*, Barcelona, 1995, pàg. 89-128; M. SÁNCHEZ i P. ORTÍ, *Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya: els capítols del donatiu (1288-1384)*, Barcelona, 1997.

67. El donatiu concedit a les Corts de Barcelona de 1323 en constitueix l'única excepció: M. SÁNCHEZ, «Contributi finanziari di città e ville della Catalogna alla conquista del regno di Sardegna e Corsica (1321-1326)», *Medioevo. Saggi e Rassegne*, 20 (1995), pàg. 317-352.

68. BROUSSOLLE, «Les impositions municipales...»; ORTÍ, «Les impositions municipales à la Catalogne du XIVe siècle», dins Denis MENJOT i Manuel SÁNCHEZ, *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen)*, Toulouse, 1999, vol. 2 (*Les systèmes fiscaux*), pàg. 399-422.

a posteriori amb els ingressos que progressivament anirien generant les impositcions. Per tant, els nous donatius al rei revolucionaren l'activitat fiscal i financera dels municipis, ja que, a partir d'aquell moment, començaren a gestionar un divers conjunt d'impostos, directes i indirectes, i havien de cercar mecanismes per finançar els donatius. Ara bé, hem de subratllar que aquesta activitat –en alguns moments frenètica– estava sempre directament relacionada amb el pagament de subsidis al rei i amb la guerra; això vol dir que, un cop satisfets aquests i les despeses financeres que generaven, el municipi retornava a l'activitat fiscal que tenia en el segle XIII. És per aquest últim motiu que es poden agrupar els quaranta anys que van transcórrer entre 1320 i 1360 en quatre cicles fiscals, que coincideixen amb les diferents dècades.

El finançament de la conquesta de Sardenya inicià aquesta nova etapa fiscal amb la concessió per part de Barcelona d'una primera ajuda de 15.000 l. el 1321 i una segona el 1326 de 10.000 l.; el cicle fiscal es completà amb el subsidi de 5.000 l., concedit pel matrimoni d'Alfons III el 1326. Aquestes tres ajudes presenten ja les característiques que hem anunciat: foren les primeres que es recaptaren via impositcions i eren ja clarament subsidis finançats, via préstecs a curt termini i via préstecs forçats.⁶⁹ En aquest últim cas, es feia una talla que es retornava posteriorment amb els diners generats per les impositcions.

Un nou cicle fiscal començà el 1330, motivat per la guerra contra Gènova. Aquest presenta quatre novetats principals. En primer lloc, es detecta una veritable eclosió de les impositcions, amb una enorme diversificació dels productes gravats per aquest impost indirecte i una pujada important de les tarifes, la qual provocà un augment espectacular dels ingressos municipals. En segon lloc, les impositcions es van convertir, no sols en una via per finançar les ajudes a la monarquia o les despeses excepcionals motivades per la guerra, sinó també en la font de finançament regular del municipi; això significa que aquest deixà de recaptar diners a través de les talles, almenys de forma regular com fins aleshores. En tercer lloc, aquest cicle provocà també una profunda transformació del funcionament fiscal i financer del municipi: a partir d'aquest moment, l'existència d'uns ingressos regulars obligà a mantenir una infraestructura fiscal i financera estable. I, finalment, també és en aquest període quan es detecta un primer intent per emetre deute públic: així, el 1333, el Consell de Cent nomenava una comissió encarregada de contractar préstecs i de vendre violaris, encara que no tenim constància que realment es venguessin.⁷⁰ Però aquesta intensa activitat fiscal i financera no va tenir continuïtat en el temps. Un cop finalitzat el conflicte amb Gènova, el municipi anà reduint progressivament tota la infraestructura fiscal de manera que a finals de 1339 deixaren de percebre's totes les impositcions establertes des de 1330.⁷¹

69. *AHCB*, 1B-XIII, *Manual*, 1, f. 36r-37v i 69r-69v.

70. J. MUTGÉ, «El Consell de Barcelona en la guerra catalano-genovesa durante el reinado de Alfonso el Benigno», *Anuario de Estudios Medievales*, 2 (1965), pàg. 248, i «La guerra contra Gènova de 1330-1335: documentació barcelonina», *Miscel·lània de Textos Medievales*, 6 (1992), doc. 25.

71. «Crònica del racional de la ciutat de Barcelona (1334-1417)», *Recull de Documents i Estudis*, I (1921), pàg. 118; *Rúbriques de Bruniquer. Ceremonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona*, Barcelona, 1914, vol. 3, pàg. 311.

El tercer cicle fiscal s'inicià amb l'ajuda concedida per a la guerra de l'Estret el 1340 i continuà amb els donatius per a la reincorporació del regne de Mallorca. En total, entre el juny de 1341 i l'abril de 1347, les ciutats del patrimoni reial pagaren al monarca 197.000 l., de les quals pertocaren a Barcelona 98.500 l. Aquests donatius se seguiren pagant a través d'imposicions, però possiblement l'originalitat d'aquesta etapa cal cercar-la en el recurs important al deute públic, per mitjà, primer, de violaris i, després, de censals.⁷² D'aquesta manera, durant la dècada dels anys quaranta només mancava un element per poder parlar de sistema fiscal municipal: la continuïtat. Altra volta, com a les anteriors dècades, un cop acabades de finançar les ajudes, pràcticament es desmantellà l'aparell fiscal.

Finalment, el 1350 començà el quart i últim cicle en el qual es consolidà definitivament el sistema fiscal municipal. Aquest cop les causes foren, en primer lloc, el renovat conflicte amb Gènova i la revolta dels Dòria a Sardenya, i a continuació la guerra amb Castella. El nou cicle fiscal s'inicià amb l'ajuda concedida a les Corts de Perpinyà el 1350 pels tres braços durant tres anys, pagada via imposicions. Però el veritable allau de profertes començà el 1353, aquest cop ja només circumscrit a l'àmbit de les ciutats i viles reials; a més, anà acompanyat també per noves ajudes concedides individualment per Barcelona. Tot això significà per a la ciutat comtal el pagament de més de 186.000 l., entre 1353 i 1359, a un ritme aproximat de 33.000 l./any entre 1353 i 1355 i de 29.000 l./any entre 1356 i 1359. Aquestes quantitats suposaven pràcticament doblar les contribucions de la dècada dels quaranta, però si ho comparem amb el que la ciutat pagava de quèsties/subsidis fins a l'any 1320, el salt quantitatiu és esgarriat, atès que les quèsties/subsidis oscil·laven entre les 3.000 i les 5.000 l.

Per fer front a aquests pagaments, la ciutat tenia com a única font fiscal les imposicions concedides en el parlament de Vilafranca del Penedès de 1353, les tarifes de les quals foren augmentades l'agost de 1355. La gran novetat cal cercar-la en l'emissió, ara ja massiva, de deute públic. Així, per exemple, entre 1355 i 1358 les vendes de censals i violaris suposaven uns ingressos mitjans d'unes 31.000 l./any, lleugerament superior a la mitjana dels pagaments dels donatius. Totes aquestes emissions provocaren un increment espectacular de les despeses del municipi en concepte de pensions de censals i violaris: de les aproximadament 1.500 l. pagades el 1351, es passà a les 20.000 l. de 1361, quantitat que suposava més del 50% dels ingressos per imposicions.⁷³

La segona novetat respecte a les dècades anteriors fou que, aquest cop, el cicle fiscal ja no es tancà perquè el volum de deute públic feia impossible la seva liquidació en un interval mínimament curt i, sobretot, perquè les profertes no s'aturaren en els anys següents. La continuació de la guerra dels dos Peres durant la dècada de 1360 es plasmà en un increment important de la pressió fiscal, encara que, en aquest cas, ja no es va fer com fins aleshores, a través de subsidis particulars de la ciutat ni de donatius concedits pel braç reial. La dècada de 1360 presencià la consolidació de la fiscalitat d'Estat a partir de les profertes concedides per les Corts i gestionades per la Diputació del General de Catalunya.⁷⁴ Però aquest

72. ROUSTIT, «La consolidation...», pàg. 95-100.

73. ROUSTIT, «La consolidation...», pàg. 100-120.

74. SÁNCHEZ, *El naixement de la fiscalitat...*, pàg. 129-134.

nou sistema fiscal també reposà, en els seus primers anys d'existència, en la capacitat fiscal i financera dels municipis. En efecte, entre 1360 i 1365, els donatius s'havien de recaptar mitjançant fogatge, o sigui, que s'havien de repartir entre les diferents comunitats segons el nombre de focs, i després cada municipi havia de recaptar la quantitat assignada fent una talla. En canvi, a les Corts de 1365 es dissenyà un ampli conjunt d'ingressos per pagar els donatius (generalitats, gabella de la sal, deute públic i la seca del florí de Perpinyà), però el relatiu fracàs de la posada en pràctica d'aquest nou sistema provocà que gran part dels donatius es repartissin via fogatge, el que vol dir que els municipis van haver d'assumir altre cop un considerable protagonisme. No fou fins aproximadament el 1370 que el nou sistema fiscal començà a rutllar sobre la base de les generalitats, directament recaptades pels oficials de la Diputació del General de Catalunya, i de l'emissió de deute públic sobre aquest impost.⁷⁵ Les profertes de 1360 provocaren a Barcelona, per una banda, la reaparició de l'impost directe –la talla– per pagar els fogatges entre 1360 i 1368 i, per l'altra, un nou augment de l'endeutament municipal, sobretot a partir de la reconversió de violaris en censals.⁷⁶

L'espectacular creixement de les contribucions dels municipis reials catalans a la monarquia durant les dècades de 1350 i 1360 i el seu finançament sobre la base del deute públic tingueren unes conseqüències importantíssimes sobre el sistema fiscal municipal. Per una banda, consolidaren i perpetuaren les impositcions com un impost municipal. En efecte, a partir d'aquell moment els consellers tenien lliures competències en l'establiment d'aquest impost que no es podia deixar de percebre fins a eixugar tot el deute. Per altra banda, es municipalitzà definitivament el sistema fiscal perquè, des d'aleshores, les impositcions serviren principalment per pagar les pensions dels censals i violaris dels ciutadans de Barcelona i no podien servir per pagar noves contribucions a la monarquia o almenys al mateix nivell. Per tant, és en aquest moment quan podem parlar amb propietat de sistema fiscal municipal. És a partir d'aleshores quan, de forma regular, el municipi podia decidir quan i quins tipus d'impostos es recaptaven a la ciutat; mantenia el control directe sobre totes les fases de la recaptació; i, finalment, repartia els beneficis d'aquells a través del deute públic. Així, les dècades de 1350 i 1360 se'ns presenten com el punt final d'un llarg procés on el motor fou la pressió fiscal de la monarquia o, més ben dit, la dialèctica entre aquesta pressió i el poder de les ciutats, però on el generador de la definitiva consolidació i municipalització del sistema fou el deute públic, que dotà el municipi amb un dels elements característics de qualsevol senyoria feudal: ser una institució distribuïdora de renda.

Així, si les alienacions de les rendes reials entre finals del segle XIII i la primera meitat del segle XIV suposaren la seva transferència cap al patriciat i les institucions eclesiàstiques de la ciutat, també durant aquest període la fiscali-

75. Montserrat FIBLA I GUITARD, «Les Corts de Tortosa i Barcelona 1365. Recapte del donatiu», *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, XIX (1978), pàg. 97-130; P. ORTÍ, «Una primera aproximació als fogatges catalans de la dècada de 1360», *Anuario de Estudios Medievales*, 29 (1999), pàg. 747-773.

76. L'any 1369 es pagaren 20.413 l. 5 s. 10 d. en pensions de censals i violaris (AHCB, 1C-XV, *Censals*, 234, f. 3v) i el 1371 s'havien de pagar 18.108 l. 3 s. 2 d. de pensions per un capital de 227.905 l. 4 s. 4 d. (AHCB, 1C-XVIII, *Eclesiàstics. Inquisició*, 1, f. 16r).

tat senyorial fou substituïda per la fiscalitat municipal i d'Estat. Com hem vist, això fou fruit d'un procés que començà a finals del segle XIII, a partir de les franqueses fiscals aconseguïdes per la ciutat de Barcelona, primer del bovatge (1284), i després de la quèstia (1299). S'iniciava així un nou període que, lluny de suposar una reducció de la pressió fiscal de la monarquia sobre la ciutat, obria la possibilitat de consolidar un nou sistema fiscal de tipus municipal, gràcies, sobretot, a la capacitat de negociació oberta per les franqueses aconseguïdes a finals del segle XIII. En efecte, a partir dels donatius graciosos concedits individualment per la ciutat o col·lectivament pel conjunt de les ciutats i viles reials a través de les Corts i els Parlaments, el monarca aconseguí incrementar la pressió fiscal sobre les seves comunitats. Aquesta pressió fiscal anà augmentant progressivament des de 1320, fins a arribar al punt màxim durant les dècades de 1350 i 1360. Fou l'emissió massiva de deute públic durant aquesta dècada la que trencà els vincles que fins aleshores hi havia entre l'activitat fiscal del municipi i el rei, fet que consolidà definitivament el sistema fiscal municipal.

El desenvolupament paral·lel dels altres elements de l'autonomia municipal

La fiscalitat exemplifica molt clarament l'evolució del municipi: mentre l'era de la quèstia correspon a un municipi incrustat dins la senyoria reial, l'era del censal correspon al municipi autònom, a la nova senyoria col·legiada; enmig, hi trobem una llarga etapa de transició caracteritzada pel finançament majoritàriament municipal de les guerres del rei a través dels subsidis particulars i dels donatius del braç reial, donatius que desaparegueren de forma significativa a partir de la dècada de 1360. Alhora, si la quèstia era un ingrés més del patrimoni reial del segle XIII, i els donatius del segle XIV suposaven una considerable font d'ingressos per al rei, l'aixeta fiscal pràcticament es tancà a partir de 1370. Des d'aquest moment, el sistema fiscal municipal estava al servei majoritàriament del deute públic i quan el nou sistema fiscal d'Estat comenci a rutllar utilitzarà el municipi només excepcionalment.

La mateixa evolució de la fiscalitat d'Estat mostra també un altre dels elements que consideràvem necessaris per poder parlar de senyoria col·legiada: la inserció del municipi dins l'entramat polític del Principat igual que la resta de poders feudals. Els primers exemples de la fiscalitat d'Estat a Catalunya són els bovatges concedits a les Corts per finançar les guerres del rei, el primer dels quals és el de 1211, atorgat per pagar la participació catalana en l'expedició peninsular contra els almohades. Els bovatges es repetiren durant el regnat de Jaume I en les tres grans campanyes de conquesta d'Al-Andalus. Aquests bovatges eren aprovats en Corts i concedits per l'Església i la noblesa.⁷⁷ En canvi, les ciutats i viles reials pagaven el bovatge sense intervenir en la decisió de l'im-

77. P. ORTÍ, «La primera articulació del Estado feudal en Cataluña a través de un impuesto: el bovaje (ss. XII-XIII)», *Hispania*, [en premsa].

post; en aquests casos, era el rei, com el seu senyor feudal, qui els representava. Malgrat que a les Corts de Montsó de 1289 i a les de Barcelona de 1292 els síndics de les ciutats i viles reials participaren en la concessió de donatius de Corts en pla d'igualtat amb l'Església i la noblesa, encara mantingueren una especial vinculació fiscal amb el rei, com mostren els donatius, que ja hem vist, concedits només per aquest braç. No fou fins a les Corts de Cervera de 1359 i, especialment de les de 1365, quan les contribucions dels municipis passaren a dependre majoritàriament de les decisions preses per tots els braços i el rei, reunits en Cort. Així, mentre els barcelonins del Dos-cents pagaven el bovatge com una obligació més cap al seu senyor, durant els primers seixanta anys del segle XIV els síndics del municipi participaven en la decisió dels donatius, però eren encara uns subsidis que només pagaven les ciutats i viles reials; en canvi, a partir de 1360 la major part de les contribucions de la ciutat es decidien a les Corts amb la participació activa dels seus representants i afectaven tots els habitants de Catalunya. Les tres etapes coincideixen amb les que hem traçat per al municipi.

Ens resta analitzar els dos altres factors determinants per parlar de municipi autònom: l'existència d'un grup social amb la iniciativa i la capacitat de convertir el municipi en la seva estructura de poder; i el procés d'assumpció per aquesta institució de la major part dels ressorts de poder urbà. Són els dos factors menys ben coneguts. Tot i això, pel que fa al segon, hi ha indicis suficients per mostrar un augment progressiu del poder del municipi. Així, aquesta institució va anar assumint cada vegada més competències directes al llarg del segle XIV: en primer lloc, en l'àmbit fiscal i financer, tal com ja hem vist; en segon lloc, en el camp de les obres públiques amb la creació per privilegi reial de l'obrèr el 1301,⁷⁸ un ofici que experimentà un canvi important a partir de la dècada de 1350, tant per l'augment significatiu de les obres públiques del municipi com per la construcció de les muralles;⁷⁹ i en tercer lloc, en l'abastament de cereals a la ciutat arran de la crisi de subsistència de 1333.⁸⁰ Però els canvis més significatius no vingueren tant pel fet d'assumir directament moltes més funcions sinó pel control sobre l'activitat dels oficials reials, sobretot en l'àmbit jurisdiccional. El cas més evident és el del mostassaf: encara que es tractava d'un

78. J. F. CABESTANY, «Privilegi fundacional dels obrers de Barcelona (1301)», *Anuario de Estudios Medievales*, 1 (1964), pàg. 589-591; CABESTANY, «Una primera reforma urbana a Barcelona: la plaça del Blat (1351)», *Cuadernos de Arqueología e Historia de la ciudad*, XVII (1977), pàg. 141-154; MONTSERRAT MARSINACH I TIRVIÓ, «Urbanisme i societat a Barcelona a mitjan segle XIV: la plaça del Blat», dins *Història urbana del Pla de Barcelona. Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona*, Barcelona, 1989, vol. 1, pàg. 119-132.

79. Vegeu el treball d'Albert CUBELES I BONET, «L'evolució de les actuacions del Consell de Cent en matèria d'urbanisme al segle XIV» en aquest mateix volum.

80. MUTGÉ, *La ciudad de Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno...*, pàg. 41-95; MUTGÉ, «Trigo sardo en Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno», dins *VIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, València, 1973, vol. II, pàg. 235-241; Sebastià RIERA I VIADER, «El proveïment de cereals durant la crisi del 'mal any primer'», dins *II Congrés d'Història del Pla de Barcelona*, Barcelona, 1989, vol. I, pàg. 315-326.

81. Tal com demostra la comunicació de Carles VELA I AULESA «Les ordinacions de mercaderies encamerades o falsificades. Evolució del control del mostassaf sobre la qualitat de les espècies i les drogues (segles XIV-XV)» al volum cinquè de *Barcelona Quaderns d'Història*.

nou oficial reial creat el 1339,⁸¹ que reunia les competències jurisdiccionals sobre pesos i mesures que fins aquell moment exercien el batlle i el veguer, la seva elecció depenia del municipi; era aquesta institució qui escollia els candidats entre els quals sortia l'oficial per decisió del monarca. El mateix va passar el 1378 amb l'aparició de la casa del Pes de la Farina, institució creada per controlar tot el gra que es portava a moldre als molins reials i la farina que en tornava, amb la doble finalitat d'evitar els fraus dels moliners i, al mateix temps, de facilitar la percepció de la imposició de la farina. També en aquest cas això suposava la retallada de les competències del batlle i la creació d'un nou oficial reial nomenat pel municipi. I també fou aquest el destí final del batlle, que, per privilegi reial del 1445, passà a ser nomenat a partir d'una terna proposada pel municipi.⁸² Aquests són els casos més evidents, però els treballs de Flocel Sabaté han mostrat clarament com el veguer passà a ser també un oficial reial absolutament mediatitzat pels municipis.⁸³ Per tant, a poc a poc, el municipi anà controlant les diferents institucions de la ciutat i es va anar convertint en la peça angular que vertebrava el govern de Barcelona. A diferència del segle XIII, on, com hem vist, era un apèndix de l'administració reial, a finals de la següent centúria eren els diferents oficials reials els que estaven sota les ordres del govern municipal.

Si a falta d'estudis sòlids sobre el funcionament del Consell de Cent, tenim els suficients indicis per copsar el procés pel qual eixamplà la seva esfera de poder, no podem dir el mateix sobre el grup dirigent de la ciutat. I aquest és un aspecte clau, no sols per entendre tot el procés sinó, sobretot, per explicar les principals causes de la transformació del municipi a la segona meitat del segle XIV. Cal urgentment continuar el treball de Bensch sobre els segles XII i XIII per tal de veure com les famílies patrícies van anar evolucionant al llarg del Tres-cents des dels diversos punts de vista: els patrimonis i negocis, les polítiques matrimonials, les aspiracions socials, les pràctiques culturals i religioses, etc.; i, molt especialment, la seva vinculació al municipi, per tal d'intentar discernir-ne les intencions polítiques.⁸⁴ No serà una tasca fàcil perquè la documentació conservada augmenta exponencialment a mesura que avança el segle XIV.

Malgrat aquesta última mancança, la resta d'indicis mostra molt clarament que el municipi de Barcelona es va transformar completament a finals del segle XIV. És difícil marcar el moment en què va néixer realment el municipi com a senyoria col·legiada perquè, com hem intentat demostrar, fou el resultat d'un llarg procés, a vegades molt difícil de copsar. Hem triat la data còmoda de 1370 perquè creiem que un dels elements que il·lustra més clarament la renovada institució fou la construcció de la Casa del Consell, decidida el 1369 i començada l'any següent. Era la materialització física del nou centre de poder.

82. Joan Francesc BOSCA, *Memorial històric*, edició a cura de Jaume Sobrequés i Callicó, Barcelona, 1978, pàg. 127.

83. SABATÉ, *El veguer a Catalunya...*, pàg. 1195-1340.

84. Un punt de partida, encara que insuficient, pot ser el treball de Charles-Emmanuel DUFOURCO: «'Honrats', 'mercaders' et autres dans le Conseil des Cent au XIVe siècle», dins *La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI*, Madrid, 1985, pàg. 1361-1393.

El ple desenvolupament del municipi (1370-1450)

Entre 1370 i 1450 el municipi autònom s'acabà de desenvolupar institucionalment com a estructura de poder d'una oligarquia urbana. Hi ha molts elements que mostren amb claredat aquest canvi. Els més evidents s'observen en l'àmbit de la projecció exterior del municipi com a institució. Així, fenòmens com el carreratge⁸⁵ o, sobretot, l'adquisició de baronies⁸⁶ donaven a la ciutat una projecció territorial nova i, a més, en el segon cas, aquesta projecció seguia els mateixos paràmetres que qualsevol poder feudal. Però, potser un dels actes més espectaculars i inimaginables en èpoques anteriors fou la participació de la ciutat en la lloctinència de la reina Maria de Luna amb el ferm propòsit de donar suport a l'infant Martí com a rei d'Aragó i controlant directament el consell de la reina.⁸⁷

Però els canvis també es detecten a la mateixa ciutat, on el municipi acabà controlant els diferents ressorts del poder urbà. La seva activa política econòmica⁸⁸ o el control sobre les diferents institucions eclesiàstiques de la ciutat⁸⁹ són també fenòmens nous d'aquest període. I, en l'àmbit institucional i econòmic, el canvi més espectacular fou la creació l'any 1401 de la Taula de Canvi –remarquem-ho–, el primer banc públic europeu,⁹⁰ màxima expressió de l'autonomia fiscal i financera del municipi barceloní.

Fou també en aquest moment quan començaren a aparèixer nous conflictes socials dins la ciutat, com la crisi de 1386 o el pogrom de 1391,⁹¹ que són els precedents més immediats de la crisi de mitjan segle XV amb les lluites entre la Biga i la Busca i la guerra civil. Aquests conflictes tenen unes característiques noves que els diferencien dels anteriors; en efecte, en ells es barreja el descontentament popular en una etapa de dificultats econòmiques periòdiques, els interessos econòmics i socials contraposats entre menestrals, mercaders i ciutadans honrats, les lluites de bàndols, etc. I, enmig d'aquestes tensions socials, a les quals el municipi no va saber donar resposta, trobem una monarquia que havia vist com el municipi autònom feia la ciutat impermeable a les seves demandes i al seu poder i que, per tal de reintegrar-la al seu domini, utilitzà el descontentament contra l'oligarquia, fomentant-lo i, sobretot, organitzant-lo. Ara bé, malgrat la virulència dels enfrontaments i la victòria reial, la sortida de la crisi no presentà canvis espectaculars, almenys en el sentit de desvirtuar el municipi tal com s'havia forjat des de finals del segle XIV.

Els treballs de Vicens Vives, de Carme Batlle, de Claude Carrère, etc., suposaren un pas endavant important en el coneixement d'aquests fenòmens, però

85. Maria Teresa FERRER I MALLOL, *El carreratge de Barcelona. L'associació de municipis a l'Edat mitjana*, Barcelona, 1999.

86. M. T. FERRER, «Projecció exterior», dins SOBREQÜÉS (dir.), *Història de Barcelona*, vol. 3, pàg. 365-368.

87. FERRER, «Projecció exterior...», pàg. 372-373.

88. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462...*

89. Vegeu el treball de Nikolas JASPERT, «El Consell de Cent i les institucions eclesiàstiques: cap a una visió comprensiva», en aquest mateix volum.

90. Abbot Payson USHER, *The early history of deposit banking in mediterranean Europe*, New York, 1967; Anna Maria ADROER I TÀSIS i Gaspar FELIU I MONTFORT, *Història de la Taula de Canvi de Barcelona, seu fundacional de la Caixa de Barcelona*, Barcelona, 1989.

91. BATLLE, *La crisis social...*, vol. I, pàg. 63-131.

creiem que encara tenim llacunes importants que impedeixen treure'n una idea clara. En primer lloc, com assenyalàvem a la introducció, encara ens manquen estudis d'història institucional per conèixer realment com funcionava el municipi i per valorar les acusacions de la Busca. Així, per exemple, és un fet admès que el municipi del segle XV estava mal gestionat i patia una corrupció endèmica, però ni la gestió ni la pretesa corrupció han estat estudiades. En certa manera, la idea de la mala administració procedeix de les qualificacions de Carreras Candi, que s'esgarriava davant de qualsevol deute municipal.⁹² Algunes indagacions en els llibres de clavaria de les dècades de 1430 i 1440 mostren clarament l'estancament del deute del municipi a la Taula, el progressiu descens del deute censal i, al mateix temps, l'espectacular creixement del capital de la Taula de Canvi.⁹³ A més, aquests fenòmens coincidien amb unes imposicions lleugerament inferiors a les de la segona meitat del segle XIV.⁹⁴ Si, d'altra banda, comparem aquesta situació amb la que experimentaven molts municipis catalans durant la mateixa època, amb suspensions de pagaments o dificultats reals per abonar les pensions als censalistes,⁹⁵ difícilment podem concloure que el municipi estava mal administrat.⁹⁶

En segon lloc, cal una prosopografia del municipi del Quatre-cents que ens mostri les vinculacions de l'oligarquia amb el Consell de Cent i les dels diferents grups socials de la ciutat. Sense un estudi d'aquesta mena, és impossible demostrar que el Consell de Cent era un instrument d'una oligarquia que no va saber canalitzar ni resoldre els problemes que patia la ciutat.

I, finalment, creiem que cal plantejar la crisi del segle XV –i no tan sols la del municipi– des d'una òptica molt diferent a la que s'ha fet fins a la dècada de 1970. La historiografia del segle XX, molt ben resumida per Ramon d'Abadal,⁹⁷ s'ha aproximat a la història del Quatre-cents per respondre a una única pregunta: per què Catalunya no és un Estat en els segles XIX o XX? I tots, des dels romàntics fins a Vilar, passant per Vicens, veuen en el segle XV la resposta, encara que difereixin en les causes: la dinastia Trastàmara, la crisi o el fracàs d'una monarquia absoluta. Però la mateixa pregunta és un atzucac, perquè, d'una banda, és un anacronisme, que fa que la majoria de les respostes pateixin d'un gran presentisme;⁹⁸ i, de l'altra, és el resultat d'una visió molt lineal de la història, on les societats feudals s'articularen primer com a monarquies feudals que necessària-

92. Francesch CARRERAS Y CANDI, *La ciutat de Barcelona*, Barcelona, s. d., pàg. 685-700.

93. Així, el deute real del municipi a la Taula passà de 84.565 l. 5 s. 4 d. el 1438 a 60.632 l. 19 s. 10 d. el 1442 i a 53.334 l. 11 s. 5 d. el 1449; el capital censal de 306.621 l. 18 s. 3 d. a 228.723 l. 5 s. 7 d. i 212.073 l. 13 s. 1 d.; i, finalment, els dipòsits de la Taula van créixer de 90.581 l. 16 s. 10 d. a 101.646 l. 14 s. 11 d. i a 245.416 l. 1 s. 6 d.: *AHCB*, 1B-XI, 52, f. 151v-153r, 58, f. 160v-164v i 64, f. 160v-166r.

94. *AHCB*, 1C-VI, *Imposicions*, 12.

95. Vegeu, per exemple, el cas de Valls: Jordi MORELLÓ I BAGET, «La crisi financera en una vila del Camp de Tàrragona: Valls a principis del segle XV», dins M. SÁNCHEZ (ed.), *Fiscalitat real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, 1999, pàg. 219-254.

96. Situació intuïda per Gaspar Feliu en el seu treball sobre la Taula de Canvi.

97. Ramon D'ABADAL I DE VINIYALS, *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*, Barcelona, 1972, pàg. 5-6 i 287-288.

98. Potser *Els Trastàmars* de Jaume Vicens Vives sigui el cas més evident, ja que no es pot entendre el llibre sense conèixer la història del segle XX.

ment havien d'esdevenir estats absolutistes per arribar finalment al 'zenit' de l'estat liberal; i aquell que perdia el 'carro' perdia, en paraules d'Abadal, el corrent de la història.⁹⁹

Si aconseguim desdramatitzar la història del segle XV, potser ens serà més fàcil observar, per exemple, les grans continuïtats entre el segle XV i el XVI que mostren, malgrat que afirmen el contrari, els treballs del mateix Vicens o de James Amelang,¹⁰⁰ i podrem abordar més tranquil·lament la història dels municipis, de les Corts o de la monarquia i ho podrem fer a través dels paràmetres de la resta de la historiografia que ens envolta.

99. *"En el moment en què en el nostre món occidental es tendeix a l'enfortiment de les monarquies, les quals seran alhora encarnació i força dels grans Estats del Renaixement absolutista, el Principat català accelera el seu curs en contra del corrent de la Història. Perquè si algú, en el seu àmbit, podia representar una força impulsiva de superació, consolidació i grandesa de l'Estat, solament ho podia ser la monarquia, que s'inspirava en els interessos paral·lels de grandesa de la Casa reial"* (ABADAL, *Pere el Cerimoniós...*, pàg. 287).

100. James AMELANG, *La formación de una clase dirigente: Barcelona 1490-1714*, Barcelona, 1986.